



ตามรอยเสด็จ ประพาสต้น (ร.ศ.123)



คลองดำเนินสะดวก



เรียบเรียงโดย นางสาวสุนรรษา ชำนาญ (นักวิชาการวัฒนธรรม)

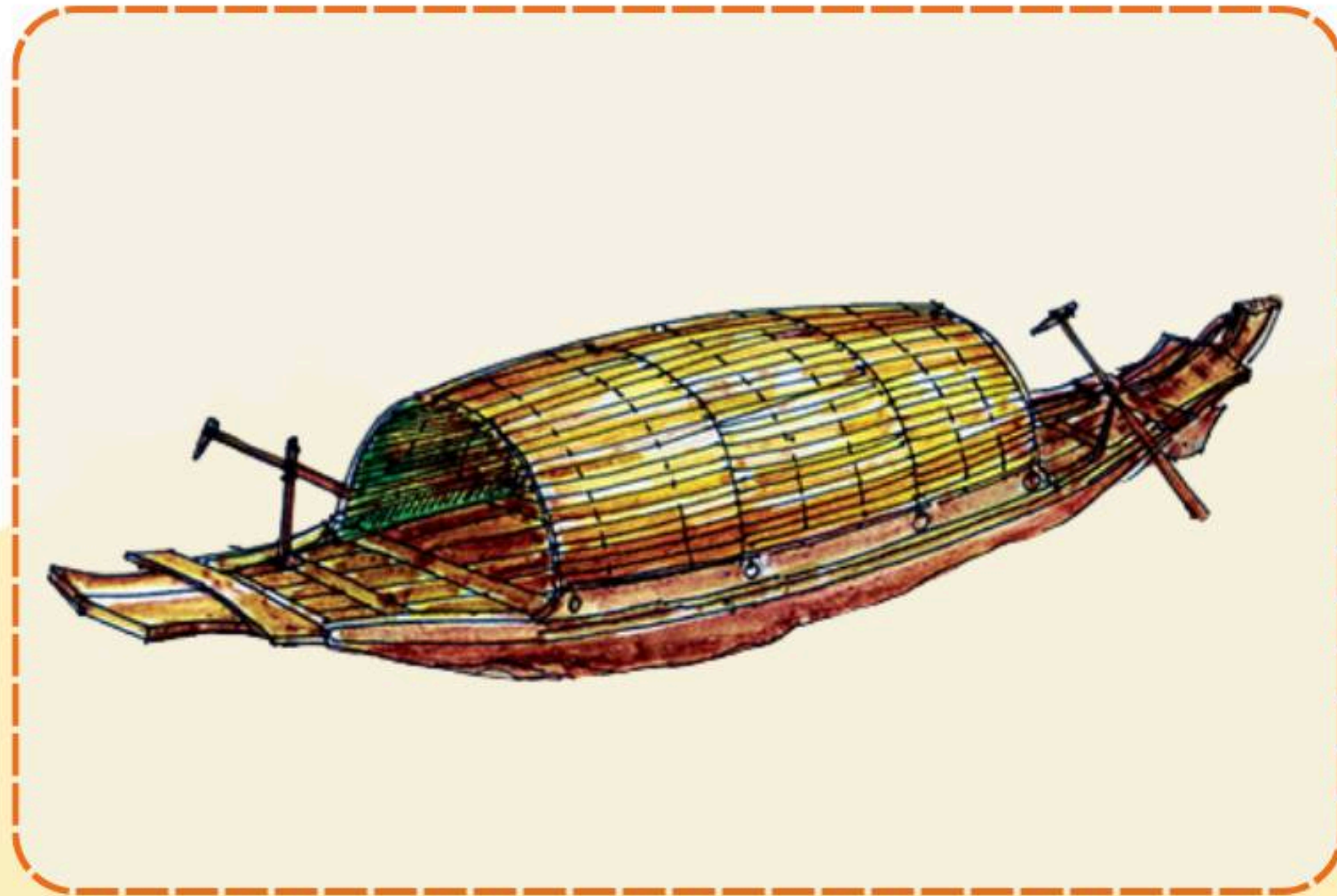


คำจำกัดความ “ประพาสต้น”

สมเด็จพระยาบรมราชานุภาพทรงอธิบายว่า มีที่มาจากชื่อเรือที่ทรงซื้อไว้ใช้ในกระบวนเสด็จประพาส โดยวันที่ 18 กรกฎาคม พ.ศ. 2447 เมื่อเสด็จพระราชดำเนินถึงวัดเพลง เมืองราชบุรี โปรดเกล้าฯ ให้ซื้อเรือมาดประทุน ๔ แฉวลำหนึ่งเพื่อบรรทุกเครื่องครัว โดยมีพระยานิพัทธราชกิจ (อิน นรพัลลภ) ซึ่งขณะนั้นเป็นหลวงศักดิ์นายเวร เป็นผู้คุมเครื่องครัวไปในเรือนั้น จึงทรงดำรัสเรียกเรือลำนั้นว่า “เรือตาอิน” เรียกเร็วๆ ออกเสียงเป็น “เรือต้น”



เรือผาดประทุน



เรือผาดเก๋ง



อ้างอิงภาพ : สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนเล่มที่ 39 (เรื่องที่ 3 เรือไทย)



และคำว่า “ต้น”

ยังมีที่ใช้อนุโลมต่อมาจนถึงเครื่องแต่งพระองค์

ในเวลาทรงเครื่องอย่างคนสามัญเสด็จไป

ประพาส มิให้ผู้ใดเห็นแปลกประหลาดผิดกับ

คนสามัญ ดำรัสเรียกว่า “ทรงเครื่องต้น”



พระบรมฉายาลักษณ์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทรงฉลองพระองค์สีขาว ทรงเรียกว่า
“รูปทรงเครื่องต้น” พระราชทานแก่
ผู้ตามเสด็จประพาสต้น พ.ศ. ๒๔๔๗



มูลเหตุของการเสด็จประพาสต้น ร.ศ. 123

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ทรงเล่าถึงมูลเหตุในการเสด็จประพาสต้น ร.ศ. 123

ไว้ในจดหมายนายทรงอานุกาพ ฉบับที่ 1 ว่า

เหตุที่เสด็จประพาสต้นนั้น เพราะพระเจ้าอยู่หัวทรงไม่สบาย หมอหลวงส่วนพระองค์มีความเห็นว่า
ต้องเสด็จประพาสเที่ยวสักครั้งหนึ่งเพื่อทรงพักผ่อนพระราชอิริยาบถให้สำราญพระราชหฤทัย

โดยไม่ต้องมีพระราชธุระในราชกิจอย่างใด เพื่อพักรักษาพระองค์

โดยการเสด็จนี้พระองค์ไม่ทรงโปรดฯ ให้มีการรับเสด็จแบบทางการ จะเสด็จแบบเงียบๆ เรียบง่าย

แล้วแต่พอพระราชหฤทัยว่าจะเสด็จหรือประทับแรม ณ ที่ใด

เหตุนี้จึงเป็นที่มาของการเสด็จประพาสต้น





สถานที่ต่างๆ ที่เสด็จประพาสต้น



คลองดำเนินสะดวก





บ้านเจ้าชวดมหาตเล็ก

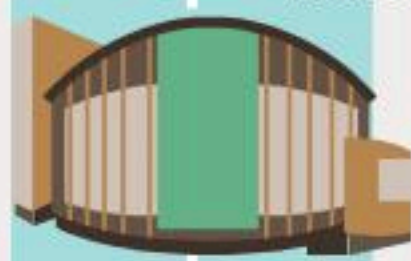
ศาลเจ้าตัล้วยี่



ตลาดน้ำเหล่าตึกเล็ก

(ตลาดน้ำปากคลองลาดพลี)

ศาลเจ้าแม่ทับทิม



สะพานข้ามคลอง



สะพานข้ามคลอง



ศาลเจ้าพ่อกวนอู

คลองตำ/เนินส=ตาวา



วัดโชติทายการาม



คลองชัน/เข้ม



ตลาดน้ำดำเนินสะดวก

(ตลาดน้ำคลองต้นเข็ม)



ประวัติวัด

วัดโชติทายการาม เป็นวัดโบราณไม่ปรากฏหลักฐานว่าสร้างขึ้นในสมัยใด แต่ในจดหมายเหตุเสด็จประพาสต้น เมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม ร.ศ.123

สมเด็จพระยามะพรหมราชานุกาฬ ทรงบันทึกไว้ว่า

“... ครั้นรุ่งเช้าวันที่ 16 ออกเรือล่องหน้ามาคอยเสด็จอยู่ที่ปากคลองดำเนิน-สะดวกพอประมาณ 4 โมงเช้ากระบวนเสด็จมาถึง เลยเข้าคลองต่อมา น้ำกำลังท่วมทุ่งท่วมคันคลองเจิ่งทั้งสองข้าง แล่นเรือได้สะดวก พอบ่ายสัก 3 โมงก็มาถึงหลักหก หยุดกระบวนประทับแรมที่วัดโชติทายการาม ...”

ดังนั้นในสมัยรัชกาลที่ 5 วัดโชติทายการาม คงเป็นวัดที่ใหญ่พอสมควร ซึ่งสร้างอยู่ริมคลองดำเนินสะดวก



หลวงพ่อลพบุรีรามเกียรติ์

ลักษณะเป็นพระพุทธรูปปูนปั้นแกนหินทรายแดงปางมารวิชัย เดิมพบที่วัดร้างในจังหวัดลพบุรี ต่อมาได้มีผู้อัญเชิญมาซ่อมแซมและประดิษฐานไว้

ที่วัดโชติทายการาม

บ้านเจ๊กฮวดมหาดเล็ก

ต.ดำเนินสะดวก อ.ดำเนินสะดวก จ.ราชบุรี



“คล้ายนก คล้ายนกกขอรับ”

คำพูดเจ๊กฮวดเมื่อเห็นในหลวงรัชกาลที่ 5

ตอนยกสำรับอาหารให้พระองค์

แล้วรู้สึกคล้ายคล้ายคล้าว่าเป็นพระเจ้าอยู่หัว



สำรับอาหาร จาน ชาม ซ้อนที่พระองค์ทรงเสวยในครั้งนั้น
ยังคงสภาพเพื่อเก็บรักษาเอาไว้ให้ผู้ที่มาเยี่ยมชมได้ดู

วัดโชติทายการาม

ต.ดำเนินสะดวก อ.ดำเนินสะดวก จ.ราชบุรี

“พอบ่ายสามโมงก็มาถึงหลักกม หยุดกระบวนประทับแรมที่
วัดโชติทายการาม”

เนื้อความที่กล่าวถึงวัดโชติทายการาม
ในจดหมายนายทรงอนุภาพ ฉบับที่ 2



บ้านเจ๊กหวดมหาดเล็ก : หนึ่งในบ้านที่อยู่ในหลวงรัชกาลที่ 5 เคยเสด็จประพาส

บ้านเรือนไทยริมน้ำที่อยู่ในหลวงรัชกาลที่ 5 เคยเสด็จมาเมื่อครั้งเสด็จประพาสต้น ร.ศ. 123 โดยในช่วงเวลานั้น นางพึ้ง เจ้าของบ้านกำลังพึ้งหอมกระเทียมอยู่นอกชานเรือน เมื่อเห็นเรือมาหน้าบ้าน จึงร้องเชื้อเชิญให้ขึ้นบ้าน เพราะคิดว่าเป็นพวกขุนนางที่ตามเสด็จ โดยไม่ทราบมาก่อนว่าคือพระเจ้าอยู่หัว พร้อมทั้งให้นายหวด ผู้เป็นลูกชาย ไปยกสำรับกับข้าวออกมาให้พระองค์เสวย

นายหวดจ้องมองพระองค์และกล่าวว่า “คล้ายนัก คล้ายนักขอรับ” พระองค์ท่านตรัสถามว่า คล้ายอะไร นายหวดจึงตอบว่า คล้ายรูปที่ตั้งไว้ตามเครื่องบูชา พร้อมทั้งปูผ้าแล้วก้มลงกราบพระองค์

ด้วยความฉลาดและตาแหลมดีของนายหวด พระองค์จึงแต่งตั้งให้นายหวดเป็นมหาดเล็กที่อยู่ประจำพระราชวัง ชาวบ้านจึงเรียกกันต่อมาว่า “เจ๊กหวดมหาดเล็ก”





ปัจจุบันนี้ที่บ้านแจ้หวดมหาดเล็ก ยังมีทายาทคอยดูแลบ้านเรือนไทยหลังนี้

และยังคงสภาพเก็บรักษาสำหรับอาหาร ถ้วย จาน ชาม ช้อน ที่ในหลวงรัชกาลที่ 5 ทรงเสวยในคราวนั้นไว้อย่างดี
เพื่อให้ลูกหลาน คนรุ่นหลัง หรือนักท่องเที่ยวได้ชม





มาทำความรู้จัก... ตลาดน้ำแห่งแรก
ในคลองดำเนินสะดวก



คลองดำ/เนินส=ตวก



คลองดำเนินสะตวก เป็นคลองที่ขุดขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ราว พ.ศ. 2409 - 2411 โดยขุดเชื่อมระหว่างแม่น้ำท่าจีนกับแม่น้ำแม่กลอง เริ่มจากปากคลองบางยาง จ.สมุทรสาคร ไปจนถึงปากคลองบางนกแขวก จ.สมุทรสงคราม โดยมีสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) เมื่อครั้งยังเป็นพระประสาธสิทธิ์

ที่พระสมุหกลาโหมเป็นผู้อำนวยการขุดคลอง

และเมื่อขุดเสร็จได้พระราชทานนามคลองนี้ว่า “คลองดำเนินสะตวก”



ตลาดน้ำดำเนินสะดวก

ตลาดน้ำที่เกิดขึ้นแห่งแรกของคลองดำเนินสะดวก ที่ใกล้เคียงกับการขุดคลอง คือ “ตลาดน้ำปากคลองลัดราชบุรี” หรือชาวบ้านเรียกว่า “ตลาดนัดคลองลัดพลี” หรือ “ตลาดนัดศาลาห้าห้อง” , “ตลาดนัดศาลาแดง” เพราะที่ตั้งของตลาดอยู่บริเวณที่สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ได้ปลูกศาลาไม้ห้าห้องไว้เพื่อเป็นที่พักของคณงานขุดคลอง และใช้เป็นที่พักสำหรับผู้ที่

สัญจรผ่านคลองเส้นนี้



ณ ตลาดน้ำดำเนินสะดวก
ชั้น ๑ ท่า เขื่อนเก่า ปีมะแม

ปัจจุบัน ตลาดดำเนินสะดวก เป็นที่ตั้งของตลาดน้ำดำเนินสะดวก หรือ ชาวบ้านเรียกกันว่า ตลาดน้ำคลองต้นเข็ม ซึ่งจากการสอบถามคนเก่าแก่ละแวกนั้น หรือแม้กระทั่งคุณย่าของผู้เขียนเองก็เรียกว่า ตลาดน้ำคลองต้นเข็มเช่นกัน

หากย้อนไปในอดีต ตลาดน้ำดำเนินสะดวกอยู่ที่คลองลาดพลี ชาวบ้านในชุมชนหรือละแวกใกล้เคียงจะพายเรือนำสินค้า เช่น พืช ผัก ผลไม้ ข้าวสารจากไร่นาของตนเองมาขาย หรือแลกเปลี่ยนกัน และมักจะจอดเรือค้าขายกันอย่างหนาแน่นในช่วงปากคลองที่ต่อกับคลองดำเนินสะดวก โดยต่อมามีการเปลี่ยนแปลงโยกย้ายให้ไปรวมกันอยู่ที่ตลาดน้ำคลองต้นเข็ม ซึ่งเป็นที่ตั้งของตลาดน้ำดำเนินสะดวกในปัจจุบันนี้

ตั้งแต่ประมาณปี พ.ศ. 2510 เป็นต้นมา ตลาดน้ำดำเนินสะดวกเป็นที่รู้จักมากขึ้น รวมถึงเป็นแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัดราชบุรีที่มีชื่อเสียงโด่งดังมากจนถึงปัจจุบัน โดยส่วนใหญ่ผู้คนที่มาเที่ยวมักจะเป็นชาวต่างชาติ





บรรณานุกรม

เอกสาร

- กรมศิลปากร.จดหมายนายทรงอานุภาพ เล่าเรื่องประพาศตัน เมื่อ ร.ศ.123.กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2565.
- จังหวัดราชบุรี.พระบรมราชจักรีวงศ์กับเมืองราชบุรี (จัดพิมพ์เป็นที่ระลึกเนื่องในมหามงคลสมัยสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี จังหวัด ราชบุรี พุทธศักราช 2525.
กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์, 2525.
- พระราชนิพนธ์จดหมายเหตุประพาศตัน ครั้งที่ 2 (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพหม่อมเจ้าปฏิพัทธ์เกษมศรี ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหมื่นทิวากรวงศ์ประวัติ.โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2469.
- นายมน โกลีบทอง.พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ราชบุรี และจังหวัดราชบุรี.กรุงเทพฯ : สมาพันธ์, 2544.
- กลุ่มโบราณคดี สำนักศิลปากรที่ 1 ราชบุรี.ฐานข้อมูลแหล่งโบราณสถานและโบราณคดี เรื่อง วัดโชติทายการาม.เอกสารอัดสำเนา. ราชบุรี : สำนักศิลปากรที่ 1 ราชบุรี, 2541
- คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว.วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดราชบุรี.กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2543.

อ้างอิงภาพ

- จดหมายนายทรงอานุภาพ เล่าเรื่องประพาศตัน เมื่อ ร.ศ.123
- ดำเนินสะดวก : คลองสำคัญในประวัติศาสตร์ไทย <https://www.finearts.go.th/ratchaburimuseum/view/21799->
- สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนไทย เล่มที่ 39 (เรื่องที่ 3 เรือไทย)